

Lee Nguyen - 3 lý do Việt – Mỹ chưa trở thành đối tác chiến lược

Tình trong như đã, mặt ngoài còn e.

03/9/2021

Phó Tổng thống Mỹ Harris tại Phủ Chủ tịch, Hà Nội, ngày 25/8/2021. Ảnh: REUTERS/Evelyn Hockstein/Pool.

Tóm tắt:

Phó Tổng thống Hoa Kỳ Kamala Harris đã nhiều lần nhắc đến việc nâng cấp quan hệ hai nước từ “đối tác toàn diện” lên “đối tác chiến lược” nhưng bị phía Việt Nam lờ đi. Ba lý do cho việc này là:

Việt Nam muốn giữ thế cân bằng trong quan hệ với các nước lớn, không muốn làm mất lòng Trung Quốc.

Lực cản từ các thế hệ lãnh đạo chống Mỹ bảo thủ trong Đảng Cộng sản.

Thực chất quan hệ Việt – Mỹ đã vượt qua mức “đối tác toàn diện” nên thay vì nâng cấp quan hệ song phương về mặt hình thức, Việt Nam lựa chọn đẩy mạnh hợp tác với Mỹ ở các diễn đàn đa phương.

Chiều ngày 26/8/2021, Phó Tổng thống Hoa Kỳ Kamala Harris đã kết thúc chuyến công du kéo dài 48 tiếng ở Việt Nam. Đây là chuyến thăm cấp cao nhất trong quan hệ Việt – Mỹ tính từ thời điểm ông Biden nhậm chức vào đầu năm 2021. Trọng tâm trong chuyến thăm của bà Harris là các cam kết về y tế, nhân quyền, quyền của giới xã hội dân sự, tự do hàng hải trong khu vực và nâng tầm quan hệ Việt – Mỹ.

Về quan hệ Việt – Mỹ, bà Harris đã nhiều lần nhắc đến việc nâng cấp quan hệ hai nước từ “đối tác toàn diện” lên “đối tác chiến lược” khi trao đổi cùng Chủ tịch nước Nguyễn Xuân Phúc rằng: “Mối quan hệ của chúng ta đã đi một chặng đường dài trong một phần tư thế kỷ. [...] Tôi cũng muốn trong khi chúng tôi ở đây, chúng ta xem xét làm những gì có thể để nâng cấp mối quan hệ của chúng ta thành đối tác chiến lược.”

Tuy nhiên, phía Việt Nam đã lơ hảnh lời đề nghị của bà Harris. Mười một năm trước, khi Ngoại trưởng Hillary Clinton thăm Hà Nội vào tháng 7/2010 và khi Tổng thống Barack Obama có chuyến thăm vào tháng 5/2016, Việt Nam cũng đã bỏ lỡ cơ hội nâng cấp quan hệ song phương với Mỹ. Theo một bài viết được đăng tải trước đây trên Luật Khoa tạp chí, người viết cho rằng, quan hệ Việt – Mỹ có thể được xem là mối quan hệ thuộc hàng phức tạp và tinh vi bậc nhất trên thế giới.

Là một mô hình phổ biến trong quan hệ quốc tế kể từ sau Chiến tranh Lạnh, “đối tác chiến lược” (strategic partnership) và “đối tác toàn diện” (comprehensive partnership) đã dần thay thế mô hình liên minh quân sự (alliance) vốn đã cũ kỹ, cứng nhắc và tiềm ẩn nhiều rủi ro xung đột.

Dù có nhiều tranh luận về định nghĩa, có thể hiểu nôm na đây là quan hệ trên mức bạn bè, đối tác thông thường, nhưng chưa đến mức sinh tử như một liên minh. Do mô hình “trên tình bạn, dưới tình yêu” này rất linh hoạt nên đã trở nên phổ biến trong quan hệ quốc tế.

Một quốc gia phải quan trọng đến một mức độ nhất định đối với Việt Nam thì mới được xem là “chiến lược”, còn các quốc gia có quan hệ chính trị, ngoại giao, kinh tế, khoa học kỹ thuật,

thương mại... dưới mức “chiến lược” thì có thể xem là “toàn diện”. Vậy như thế nào thì được xem là “chiến lược”?

TS. Lê Hồng Hiệp, nghiên cứu viên cao cấp tại Viện Nghiên cứu Đông Nam Á (ISEAS – Yusof Ishak Institute, Singapore), trong một bài viết trên dự án Nghiên cứu Quốc tế (một tạp chí học thuật phi lợi nhuận về quan hệ quốc tế do các học giả Việt Nam sáng lập và điều hành) đã nhận định: [4]

“Một mối quan hệ nên được coi là ‘chiến lược’ đối với Việt Nam chỉ khi nó có ý nghĩa đặc biệt quan trọng đối với an ninh, thịnh vượng, và vị thế quốc tế của Việt Nam. Trong ba khía cạnh này, hai khía cạnh an ninh và thịnh vượng phải là hai khía cạnh cốt yếu, còn khía cạnh cuối cùng chỉ mang ý nghĩa thứ yếu.”

Việt Nam thiết lập quan hệ “đối tác chiến lược” với 13 nước; 3 nước lớn Trung Quốc, Nga và Ấn Độ được gọi là “đối tác chiến lược toàn diện”, Nhật Bản được xem là “đối tác chiến lược sâu rộng”, Hà Lan được coi là “đối tác chiến lược lĩnh vực”; 3 nước Lào, Campuchia và Cuba được trang trọng gọi là “đối tác đặc biệt”. So ra, với tư cách là “đối tác toàn diện”, Mỹ chỉ đứng ngang hàng với Argentina, Đan Mạch và Hungary. [6] Tại sao lại có sự khác biệt như vậy? Sau đây là ba lý do quan hệ Việt – Mỹ chưa thể thành “đối tác chiến lược” mà người viết tổng hợp được.

1. Yếu tố Trung Quốc

Theo một bài viết của Alexander L. Vining đăng trên tạp chí The Diplomat, ông cho rằng Trung Quốc là “yếu tố lớn nhất khiến mối quan hệ Việt – Mỹ trở nên mỏng manh và khó hiểu”.

Trước chuyến thăm Việt Nam của Phó Tổng thống Kamala Harris chỉ vài tiếng đồng hồ, Thủ tướng Việt Nam Phạm Minh Chính đã tiếp Đại sứ Trung Quốc tại Việt Nam Hùng Ba, một vị trí không được xem là đồng cấp với ngài thủ tướng về mặt ngoại giao. [8] Thay vì cử ra một thứ trưởng hoặc Bộ trưởng Ngoại giao để tiếp đón Đại sứ Trung Quốc, Việt Nam đã để đích thân Thủ tướng làm công việc này.

Thậm chí, ngài Thủ tướng phải thề thốt rằng “Việt Nam không liên minh liên kết với nước này để chống lại nước khác” và không quên dành những lời có cánh để xoa dịu sự lo lắng của Bắc Kinh: “Việt Nam coi trọng quan hệ láng giềng hữu nghị truyền thống, đối tác hợp tác chiến lược toàn diện Việt Nam – Trung Quốc, coi đây là sự lựa chọn chiến lược, ưu tiên hàng đầu trong chính sách đối ngoại của Việt Nam.”

Do đó, có thể thấy sức nặng của Trung Quốc và tính bất đối xứng trong quan hệ Việt – Trung.

Nhiều dấu hiệu cho thấy có khả năng phía Trung Quốc đã gây áp lực lên Việt Nam. Hai ngày sau khi Đại sứ Hùng Ba gặp Thủ tướng Phạm Minh Chính, fanpage “Đại sứ quán của Trung Quốc tại Hà Nội” đã đăng một đoạn thông báo ngắn trên mạng xã hội Facebook, với khẩu khí mang đậm phong cách “ngoại giao Chiến Lang”.

Theo đó, Đại sứ quán Trung Quốc vừa cảnh báo Mỹ “đừng coi nhẹ quyết tâm kiên cường, ý chí kiên định, năng lực mạnh mẽ của nhân dân Trung Quốc”, vừa nhắc khéo Việt Nam trong khi khẳng định “các nước trong khu vực sẽ không chạy theo gậy chỉ huy của Mỹ, càng sẽ không bị lôi vào thế trận chống lại Trung Quốc của Mỹ.”

2. Quan điểm bài Mỹ trong tư duy của giới lãnh đạo Việt Nam

Chỉ vài ngày trước chuyến thăm của bà Harris, báo Quân đội Nhân dân đã đăng tải các bài viết nhắc lại những “tội ác” của lính Mỹ và gọi lại ký ức đau thương của người dân trong chiến tranh Việt Nam. [10] Các diễn ngôn mang tính thù hận người Mỹ như vậy cũng thường xuất hiện trên các tờ báo chí cách mạng, đặc biệt là trong những sự kiện hàn gắn và thúc đẩy quan hệ bang giao hai nước.

Học giả Alexander L. Vuving nhận định rằng, giới lãnh đạo Việt Nam hiện đang phân cực giữa một bên là các nhà lãnh đạo mang tư tưởng hội nhập mong muốn mở rộng hợp tác với các siêu cường phương Tây, trong khi có một nhóm bảo thủ chống phương Tây để ngăn chặn sự xói mòn quyền lực của Đảng Cộng sản.

Vào tháng 12/2012, chỉ vài tháng trước khi Việt Nam và Mỹ trở thành “đối tác toàn diện”, Đại tướng Quân đội Nhân dân Việt Nam Phùng Quang Thanh đã có một phát ngôn khá hoang đường rằng Washington có thể xâm lược đất nước một lần nữa “khi có cơ hội”.

Những tư duy bài Mỹ như vậy thường xuất hiện ở những thế hệ lãnh đạo già hoặc người trong giới quân đội, công an – những người đã từng hoặc có người nhà tham gia chiến tranh Việt Nam, đã mất một phần xương máu hoặc có “nợ máu” với người Mỹ. Đây chính là lực cản trong việc nâng cấp quan hệ Việt – Mỹ.

Mặc dù phía Mỹ đã có những động thái viện trợ, hàn gắn vết thương chiến tranh, và quan hệ hai nước trong hai thập niên qua đã có nhiều tiến triển đáng kinh ngạc trên tất cả các lĩnh vực như kinh tế, văn hóa, giáo dục, y tế, ngoại giao và an ninh nhưng những diễn ngôn kích động thù hận của báo chí cách mạng và lực lượng dư luận viên thân chính phủ vẫn thường xuyên được đăng tải trên không gian mạng.

3. Thực chất quan hệ Việt – Mỹ đã vượt qua mức “đối tác toàn diện”

Tính từ thời Obama, quan hệ Việt-Mỹ đã trở nên nồng ấm hơn khi nước Mỹ xoay trục về châu Á, trong khi Trung Quốc – kẻ thù truyền kiếp của Việt Nam – bắt đầu mở rộng các yêu sách lãnh thổ ngoài khơi bờ biển Việt Nam, cản trở các nỗ lực khai thác dầu khí của chính phủ và tài nguyên cá của người dân Việt Nam.

Bốn tổng thống liên tiếp của Hoa Kỳ đã thực hiện các chuyến thăm Việt Nam trong hai thập kỷ qua, trong khi Obama đã có một bước đi lịch sử trong chuyến thăm của mình vào năm 2016 bằng việc dỡ bỏ hoàn toàn lệnh cấm bán vũ khí cho Việt Nam. [13]

Dưới thời Biden, Việt Nam cũng được nhắc đến rõ ràng, tích cực và được mô tả là một đối tác an ninh quan trọng trong bản “Hướng dẫn Tạm thời về Chiến lược An ninh Quốc gia” được chính quyền Biden công bố vào ngày 3/3/2021. Hai nước cũng đã đạt được thỏa thuận về giải quyết tranh chấp tiền tệ vào tháng 7/2021, một vết rạn nứt có từ thời Trump.

Về lĩnh vực kinh tế, Mỹ là đối tác thương mại lớn thứ hai của Việt Nam sau Trung Quốc, với kim ngạch 90,8 tỷ USD vào năm 2020, tăng 200 lần so với năm 1995.

Kim ngạch thương mại của hai nước tăng đều hàng năm, cũng như quan hệ quân sự Việt – Mỹ. Hai nước cũng phát triển các thỏa thuận song phương gần đây, bao gồm các hoạt động giao lưu văn hóa – giáo dục giữa công dân hai nước và các cơ chế đối thoại an ninh cấp cao.

Về vấn đề Biển Đông, Hoa Kỳ tăng cường tài trợ cho các sáng kiến an ninh hàng hải ở Việt Nam. Trong những năm 2017 – 2021, Việt Nam đã nhận được khoảng 60 triệu USD hỗ trợ an ninh song phương do Bộ Ngoại giao Mỹ tài trợ trong khuôn khổ chương trình Tài trợ Quân sự nước ngoài (Foreign Military Financing – FMF) và hơn 20 triệu USD ngân sách FMF khu vực từ Sáng kiến An ninh Hàng hải Đông Nam Á (Southeast Asia Maritime Security Initiative – SAMSI), cùng với khoản viện trợ 81,5 triệu USD từ FMF trong năm 2018 để hỗ trợ Việt Nam trong Chiến lược Ấn Độ – Thái Bình Dương.

Do đó, người viết tổng kết rằng hai nước về thực chất vốn đã vượt qua mức “đối tác toàn diện” – vốn chỉ là vẻ bề ngoài của quan hệ Việt – Mỹ. Ta sẽ thấy điều này rõ hơn khi so sánh quan hệ Việt – Mỹ với quan hệ giữa Việt Nam và các đối tác toàn diện khác như Canada, Hà Lan, Brazil. Thậm chí, quan hệ Việt – Mỹ còn sâu sắc và toàn diện hơn nhiều so với một số đối tác chiến lược của Việt Nam như Úc, New Zealand, Tây Ban Nha, Thái Lan.

Thay vì đẩy mạnh hợp tác song phương và làm méch lòng Trung Quốc, “Việt Nam sẽ phát triển hợp tác sâu sắc hơn với Mỹ thông qua các tổ chức đa phương, nhất là tại diễn đàn khu vực ASEAN”, như bình luận được đăng tải trên BBC News Tiếng Việt của bà Phạm Ngọc Minh Trang, giảng viên Khoa Quan hệ Quốc tế trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn TP HCM.

<https://www.luatkhoa.org/2021/09/3-ly-do-viet-my-chua-tro-thanh-doi-tac-chien-luoc/>